

מצוה ז' - השבועה

מצוה ז' היא שציוונו להשבע בשמו כשנצטרך לקיים דבר מהדברים או להכחישו, כי בזה תהיה הגדולה והכבוד והעילוי. והוא אמרו יתברך (דברים י' כ'): "ובשמו תשבע". ובבאור אמרו (שבועות ל"ה ע"ב): "אמרה תורה השבע בשמו ואמרה תורה אל תשבע". רוצה לומר כמו שהשבועה אשר אין צורך אליה מזהיר ממנה והיא מצות לא תעשה, כן השבועה בעת הצורך מצוה בה והיא מצות עשה. ולזה לא הותר להשבע בדבר מכל הנבראים כמו המלאכים והכוכבים, אלא על צד חסרון המצרף כמו שישבע בשמש והוא ירצה לומר ארון השמש, ועל זה הצד תשבע אומתנו בשם משה רבינו, מה נכבד שמו, כאילו הנשבע נשבע בארון או במי ששלחו, וכל עת שלא יכוין הנשבע זה, ונשבע באחד הנבראים להאמינו שיש לאותו הדבר אמיתת עצם עד שישבע

פירוש המצוה

מצוה ז' היא שציוונו להשבע בשמו - לשון שבועה בשמו כגון שיאמר "אני נשבע בה' שכך וכך היה המעשה", **כשנצטרך על פי דין לקיים דבר מהדברים** - לאמת טענה שאנו טוענים או להכחישו או להכחיש טענה נגדנו, **כי בזה שאנו נשבעים בשמו יתברך תהיה לקב"ה הגדולה והכבוד והעילוי. והוא אמרו יתברך** - הפסוק בו אנו מצווים על השבועה בשמו הוא "**ובשמו תשבע**" **ובבאור** - בפירוש אמרו חז"ל "**אמרה תורה השבע בשמו ואמרה תורה אל תשבע**", **רוצה לומר** - פירוש הגמרא, **כמו שהשבועה שאין צורך אליה** - שבועה שאינה מחוייבת ואין בה כל תועלת, **מזהיר ממנה** - התורה מזהירה שלא לישבע שבועה שכזו, **והיא מצות לא תעשה** - ויש בשבועה כזו משום עבירת "לא תעשה", **כן השבועה בעת הצורך**, כשאדם מחויב בה **מצוה בה** - יש בשבועה משום מצוה, **והיא מצות עשה. ולזה** - לפיכך, מפני שאמרה תורה "בשמו תשבע", **לא הותר להשבע בדבר מכל הנבראים** - אסור להזכיר בשבועתו איזה דבר, **כמו המלאכים והכוכבים** - כגון שיאמר "אני נשבע במלאך פלוני" - זה אסור **אלא** אם כן כוונתו **על צד חסרון המצרף**, כלומר שהחסיר במשפט את הסומך אבל בכוונתו היה לישבע בו, **כמו** - כגון **שישבע בשמש** ויאמר "אני נשבע בשמש", **והוא ירצה לומר** - וכוונתו תהיה לישבע **בארון השמש** - והחסיר במשפט מילת "ארון" אף שבלבו כיוון לישבע בה' שהוא ארון השמש. **ועל זה הצד** - ובדרך זו **תשבע אומתנו** - נוהגים לישבע אנשים מישראל **בשם משה רבינו, מה נכבד שמו**, ואין כוונת הנשבעים אלא **כאילו הנשבע נשבע בארון** של משה, היינו הקב"ה, **או במי ששלחו** - והיינו הך דלעיל. **וכל עת שלא יכוין הנשבע זה** - ובזמן שנשבע בדרך זו שלא מזכיר שם ה', **ונשבע רק באחד הנבראים להאמינו,**

בו, כבר עבר ושתף דבר אחר עם שם שמים אשר בא הפירוש (סוכה מ"ה ע"ב) "כל המשתף שם שמים עם דבר אחר נעקר מן העולם". ולזה הענין כיון הכתוב "בשמו תשבע" רוצה לומר, שאליו בלבד תאמין האמת אשר ראוי לאדם להשבע בו. וכבר אמרו בתחילת תמורה (ג' ע"ב) "מנין שנשבעין לקיים המצוות דכתיב 'ובשמו תשבע'".

פירוש המצוה

ובזה הוא מראה כאילו הוא מאמין **שיש לאותו הדבר** שבו הוא נשבע **אמיתת עצם** - אמת מוחלטת מצד עצמו, **עד שישבע בו** - עד שאפשר לישבע בו ולהזכירו במקום שם שמים, **כבר עבר על מצות עשה זו, ושתף דבר אחר עם שם שמים** ואינו מאמין רק בכח ה' כי אם בכח נוסף שאף לו אמת מצד עצמו, **אשר על דבר מעין זה בא הפירוש בדברי חז"ל, "כל המשתף שם שמים עם דבר אחר נעקר מן העולם". ולזה הענין - לאיסור זה, כיון הכתוב "בשמו תשבע", רוצה לומר שאליו - בבורא בלבד תאמין - תדע ששייכת לו האמת עד אשר ראוי לאדם להשבע בו ולאמת בו את טענותיו. וכבר אמרו, בענין השבועה שיש בה מצוה, **בתחילת תמורה, מנין שנשבעין לקיים המצוות - ביד האדם לישבע שהוא יקיים מצוות התורה, דכתיב "ובשמו תשבע" - פסוק זה נאמר פעמיים, אחת בפ' ו' בדברים ואחת בפרק י' ואחת הפעמים דרשה הגמ' בתמורה לשבועה לקיים המצוות.****

גדרה של מצות השבועה

בשני מקומות בספר דברים ציוותה התורה על השבועה: בפרק ו' פס' י"ג: "את ה' אלוהיך תירא אותו תעבוד ובשמו תשבע", ובפרק י' פס' כ': "את ה' אלוהיך תירא אותו תעבוד וכו' תדבק ובשמו תשבע".

בהגדרת הרמב"ם את מצות השבועה מצינו כמה לשונות. בספר המצוות כתב "הוא שציוונו לישבע בשמו כשנצטרך לקיים דבר מהדברים או להכחישו". במנין על סדר המצוות שבריש היד החזקה כתב "להשבע בשמו שנאמר 'ובשמו תשבע'", ובמנין שעל סדר ההלכות ובריש הלכות שבועות כתב "לישבע בשמו באמת". הוספת המילה "**באמת**" בהגדרת המצוה, משנה לחלוטין את הגדרתה. שהרי "לישבע בשמו" הכוונה לאפוקי מלישבע בדבר אחר כדברי הרמב"ם בספר המצוות, "ולהשבע בשמו באמת" הכוונה לאפוקי מלישבע לשקר. עלינו לבדוק, אפוא, מה מקום לשינויי הגדרה זו.

שינוי דומה אנו מוצאים בתרגום יונתן על שני הפסוקים הנזכרים. בפ' ו' פס' י"ג תרגם יונתן בן עוזיאל את המילים "ובשמו תשבע" - "ובשום מימרי ה' בקשוט תמוין", ובפ' י' פס' כ' - "ובשמיה תמוין" - מילים שוות בתרגום שונה הוא דבר הצורך עיון (עי' בספר חיל המלך שעמד בזה ודבריו צ"ע).

אף רש"י בפירושו לשני הפסוקים הנזכרים שינה מעט בלשונו ואף שינוי זה קרוב במהותו לשינויי הרמב"ם והתרגום. בפ' ו' פס' י"ג פירש"י: "ובשמו תשבע - אם יש בך כל המדות הללו שאתה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך שאתה ירא את שמו **תהא זהיר בשבועתך**, ואם לאו לא תשבע". ובפ' י' פס' כ': "את ה' אלוהיך תירא - ותעבוד לו ותדבק בו ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו אז בשמו תשבע", חסר בפירושו לפסוק זה האחרון את המשפט "שמתוך שאתה ירא את שמו תהא זהיר בשבועתך" שכוונתו הפשוטה שתזהר לישבע באמת.

נדמה שמקור השינויים כולם הוא בגמ' מסכת תמורה (ג' ע"ב), הלומדת דינים שונים מכל אחד משני הפסוקים הללו. כך הוא לשון הגמ' (על פי הגירסא שלפנינו):

המקלל את חבירו בשם (לוקה). מנלן, אמר ר' אלעזר אמר ר' אושעיא אמר קרא "אם לא תשמור" וכתוב "והפלא ה' את מכותך" הפלאה זו איני יודע מהו, כשהוא אומר "והפילו השופט והכהו לפניו" הוי אומר הפלאה זו מלקות. אימר, אפילו שבועת אמת? בהדיא כתיב "שבועת ה' תהיה בין שניהם"! אימר הני מילי לפייס את חבירו אבל מילקא לקי? לא מצית אמרת, דהכתיב "ובשמו תשבע", ההוא מיבעי ליה לכדרב דאמר רב גידל אמר רב מנין שנשבעין לקיים את המצוות שנאמר "נשבעת וקיימת לשמור משפטי צדקך", הכתיב קרא אחרניא "ובו תדבק ובשמו תשבע", אלא למאי אתא למקלל את חבירו בשם.

נמצינו למדים, כי כל אחד משני הפסוקים המצווים על השבועה, עוסק בסוג מיוחד של שבועה.

הסוג האחד הוא שבועה שבית דין מחייב לישבע, קרי, שבועת הדיינים. הסוג השני הוא שבועה שאדם נשבע מרצונו העצמי ומיוזמתו.

באופן הראשון, שבועת הדיינים, אין ההדגשה בציוויה של התורה שישבע בשם ה', שהרי בית דין משביעין אותו ולא יקבלו שבועתו אם לא ישבע כראוי. בשבועה מסוג זה הציווי הוא שישבע באמת ולא חלילה בשקר. באופן השני, הנשבע מעצמו, ההדגשה היא שישבע בשם ה' ושלא ישתף דבר אחר עם שם שמים. לא שייך לצוות שישבע על אמת שהרי בדרך כלל שבועה זו באה על העתיד שרצונו לעשות או לא לעשות כך וכך, ואם כן בשעה שנשבע לא שייך שישקר, לפיכך הציווי הוא על שבועה בשם ה'.

מדקדוק לשון הגמ' אנו לומדים שהפסוק בפרק ו' (בו לא מוזכר "ובו תדבק") עוסק בשבועת הדיינים - "שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו" - "לפייס את חבריו", והפסוק בפרק י' עוסק בשבועה הבאה מרצונו החפשי של האדם "נשבעין לקיים את המצוות".

מעתה יובנו היטב דברי תרגום יונתן בן עוזיאל, שבפרק ו' כתב "בשום מימרי ה' בקשוט תומון", היינו תשבעו באמת. ואילו בפרק י' כתב "בשמייה תומון", היינו בשמו תשבע.

אף רש"י מבואר היטב שבפרק ו' הדגיש "תהא זהיר בשבועתך" היינו שלא תשבע לשקר ובפרק י' לא הזכיר זאת.

ולפי זה יש להבין גם את השינויים בהגדרות הרמב"ם למצות השבועה. במצוות התורה יש לחלק בין מצוה קיומית למצוה חיובית. מצוה קיומית היינו שאינה חובה, אך כל המקיימה, מצוה בידו. בגדר זה אפשר לכלול את המובא במצוה ג' שחלק ממצות האהבה הוא לקרוא לבני האדם לאהוב את המקום ואף שאין חובה על האדם לעשות כן (על פי הל' יסודי התורה פ"ה הי"א), מכל מקום העושה זאת וקורא לבני אדם לאהוב את המקום קיים מצות עשה של אהבת ה'. מצוה חיובית היינו מצוה שחובה לעשותה, בין שחובה לרדוף אחר המצוה כגון תפילין, ובין חובה שבאה לו לאדם בעקבות מצב מסוים כגון מזוזה בשעה שיש לו דירה וכד' (עי' הל' ברכות פ"א ה"ב).

נראה, כי אף בשבועה יש להבחין בין המצוה הקיומית למצוה החיובית. בשעה שאדם מתחייב שבועה בבית דין הרי שמצוה חיובית מוטלת עליו - לישבע בשמו של הקב"ה, שבועת אמת. אבל שבועת הרשות כגון נשבע לקיים את המצוות - היא מצוה קיומית שאין חובה לעשותה, אך הנשבע קיים מצות "בשמו תשבע", שמפסוק זה למדנו בגמ' (תמורה ג' ע"ב) על שבועה זו (ועי' הל' שבועות פ"א ה"ג שכתב **מותר** לישבע לקיים המצוות).

אף שמצוה קיומית איננה נמנית בתרי"ג מצוות המוטלות על ישראל, שהרי איננו מצווים לעשותה כלל, מכל מקום דרך הרמב"ם בספר המצוות להוסיף על המצוה החיובית גם את הקיומית כמו שראינו לעיל במצוה ג' בקורא לאחרים לאהוב המקום וכן בשבועה - נשבעין לקיים את המצוות.

לפיכך בספר המצוות ובסדר המצוות שבריש היד החזקה, כתב הרמב"ם הגדרה הכוללת גם את מצות השבועה בבית דין וגם את שבועת הרשות, ולשונו: "לישבע בשמו". לא כתב הרמב"ם "לישבע בשמו באמת" מפני שבשבועת הרשות, כנשבע לקיים המצוות, בשעה שנשבע לא יתכן שנשבע לשקר, שהרי באפשרותו לקיים שבועתו. אבל בכותרת שבתחילת הל' שבועות, במקום שמפרט הרמב"ם את ההלכות **המעשיות**, שם הגדיר הרמב"ם רק את המצוה החיובית - "לישבע בשמו באמת", וכוונתו ל"בשמו תשבע" של דברים ו', י"ג, העוסק על פי חז"ל כנשבע בבית דין לפי מה שראינו בתרגום יונתן ובגמ' בתמורה. וכן מפורשים דבריו ז"ל בהל' שבועות (פי"א ה"א): "כשם שבועת שוא ושקר בלא תעשה כך מצות עשה שישבע מי שנתחייב שבועה בבית דין בשם, שנאמר 'ובשמו תשבע' זו מצות עשה" (ומה שכתב "כשם" - מקורו בשבועות ל"ה ע"ב: "הואיל ואמרה תורה השבע ואל תשבע מה השבע בשם אף לא תשבע בשם" והביאו הרמב"ם במצותנו).

ואמנם מובן מדוע את "בשמו תשבע" של פ' ו' דרשו על נשבע בבית דין, ושל פ' י' על נשבע לקיים המצוות, שהרי בפ' י' כתיב "ובו תדבק ובשמו תשבע" הרי שזו שבועה של דביקות "לזרוזי נפשיה", מה שאין כן בפ' ו' לא כתיב "ובו תדבק" (ועי' במצות היראה שבפ' ו' עסקינן ביראת העונש ולפיכך האזהרה שישבע באמת ובפ' י' עסקינן ביראת הרוממות, ומתאים שהשבועה באה לקיים המצוות ועי' לעיל במצות "ובו תדבק" בשיטת הרמב"ן).

לסכום הגדרת הרמב"ם למצות השבועה, יש לומר כי שני חלקים למצוה: א. לנשבע בבית דין שישבע באמת. ב. לנשבע מעצמו שישבע בשמו (ע"ע קנאת סופרים ולב שמח על ספה"מ שפירשו באופן דומה אלא שלא חילקו בין השבועות השונות).

ונראה כי על פי זה יש לבאר פס' בנביא (ירמיהו ד', ב'): "ונשבעת חי ה' באמת במשפט ובצדקה והתברכו בו גויים ובו יתהללו". ונראה, כי המילה "אמת" קשורה למילה "משפט", והנביא מדבר על שתי שבועות: שבועת אמת במשפט ושבועת צדקה, וכלשון התרגום "זכותא" שזו שבועה מעצמו, "נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי **צדקך**" (ובאור סוף הפסוק צרף למה שנכתב לקמן סוף פרק "מטעמי המצוה").

שיטות הראשונים במצות השבועה

דרך "החינוך" ברמב"ם

ל"חינוך" דרך מיוחדת להבנת הרמב"ם בהגדרת מצות השבועה. כך היא לשונו במצוה תל"ה (אחר שהביא לשון הרמב"ם במצוה ז'): "ועובר על זה ולא רצה להשבע בשמו לעת הצורך בטל עשה זה לדעת הרמב"ם ז"ל". ומובן מדבריו שאם נתחייב אדם שבועה בבית דין - הרי שהוא חייב לישבע ואסור לו לסרב לישבע. וכבר תמהו על דברים אלו, דמהיכיל תיתי שלזה כיוון הרמב"ם? וכי מי שירצה לשלם ולא לישבע בטל עשה? אדרבה, צדיק יאמר לו, שמתרחק משבועות. ואפשר

שכוונתו שמי שאינו רוצה לשלם וגם אינו רוצה לישבע - בטל עשה, ואף זה תמוה שאם אינו רוצה לישבע - חייב לשלם ובית דין יגבו מנכסיו ולא שייך לומר אינו רוצה לשלם (ועי' קנאת סופרים).

וברור שאין לומר בכוונת החינוך, שמי שצריך לישבע ולא רצה לישבע **בשמו** אלא בשם אחר - בטל עשה, שהרי בהמשך דבריו כתב החינוך: "ואם נרצה נוכל לומר שיבוא 'ובשמו תשבע' ליתן עשה ולא תעשה לנשבע בשם עבודה זרה כלומר 'בשמו תשבע' ולא בשם אלוהים אחרים", ולפי זה קודם לכן בדבריו לא כוון לזה. ועדיין צ"ע.

שיטת הסמ"ק

כתב הסמ"ק במצוה ק"ח: "להשבע בשמו, דכתיב 'ובשמו תשבע', ולא שיהא חייב לישבע בשמו, אלא כשאתה בא לישבע בשמו, תשבע באמת".
הסמ"ק פליג על הרמב"ם בחדא וסבר כוותיה בחדא. פליג עליה - דהוא סבר "לא שיהא חייב לישבע בשמו" וזו אינה כלל מצות עשה - והרמב"ם בספה"מ ובמנין מצוותיו שבריש היד החזקה כתב להדיא "מצות עשה לישבע בשמו". וסבר כוותיה בחדא - שאף מן הרמב"ם משמע שעיקר המצוה המעשית היא לישבע באמת כהגדרתו בריש הל' שבועות וכפי שנתבאר בהרחבה הסבר דבריו.

השגת הראב"ד והרמב"ן

כתב הרמב"ם במנין מצוותיו בריש היד החזקה מצוה ז': "לישבע בשמו שנאמר 'ובשמו תשבע'". והשיג על זה הראב"ד וז"ל: "אמר אברהם אינה מן המנין אלא בא להזהיר שלא ישבע באל אחר ואולי אמר זה דלאו הבא מכלל עשה - עשה".
וכתב הכס"מ (שם) שכוונת הראב"ד להסביר את שיטת הרמב"ם שמונה את השבועה כמצות עשה מפני שהוא לאו הבא מכלל עשה שהרי הלאו דלא תשבע בשם אלוהים אחרים מכלל עשה ד"בשמו תשבע" הוא בא ולפיכך יש למנותו כעשה.

ולפי זה נמצינו למדים דעיקר המצוה לישבע **בשמו** ולאפוקי שם אלוהים אחרים, ובדומה לזה מצינו בחינוך שכתב בסוף מצוה תל"ה "ליתן עשה ולא תעשה לנשבע בשם עבודה זרה".

הרמב"ן מסכם את דעתו על מקומה של מצות השבועה במנין תרי"ג מצוות בזו הלשון:

ומכל מקום לא נביא "ובשמו תשבע" בחשבון המצוות, כי לא ימנה הרשות בשבועת אמת בשמו. ואם בא בו באיסור בשם אלוהים אחרים, בלאו הבא מכלל עשה שהוא עשה, אין אנו מונים בזה וכיוצא בו אלא הלאו הנאמר בו בפירוש, שהזכרנו בעיקר השישי, אף על פי שראיתי זה במנינו של בעל הלכות.

מנין שנשבעין לקיים את המצוות

בסוף דבריו במצותנו כתב הרמב"ם: "וכבר אמרו בתחילת תמורה מנין שנשבעין לקיים המצוות דכתיב 'ובשמו תשבע'".

גמרא זו שבתמורה, חילוקי גירסאות מצינו בה. לפי רוב המפרשים היתה גירסתו של הרמב"ם כגירסת הגמ' שלפנינו (הבאנוה לעיל בביאור שיטת הרמב"ם במצות השבועה וגדריה). נביא בקצרה את חילוקי הגירסאות (ועי' לעיל לשם השלמת הסוגיא).

"אימר אפילו שבועת אמת (ילקה עליה)? בהדיא כתיב 'שבועת ה' תהיה בין שניהם'. אימר הני מילי לפייס את חבריו אבל מילקא לקי" (פירש רבינו גרשום, מוטב לפי התורה שיפייס דעתו של חבריו בממון ולא בשבועה ואם לא רצה ממון אלא שבועה, ישבע לו כדי להפיס דעתו, אבל ילקה על שבועת אמת ולזה בא הפסוק ליראה את ה', להלקות על שבועה שכזו), ומסקנת הגמרא: "תרי 'ובשמו תשבע' כתיבי, חד לשבועת אמת וחד לשבועה לקיים המצוות" (וכבר הרחבנו בזה לעיל). על גירסא זו יש להקשות, א. היכן מצינו בתורה שילקה אדם על מעשה שעשה ברשות התורה? הרי מלקות באות על איסור שאדם עושה ואם זה אסור, מדוע התיירה התורה לעבור על איסור כה חמור כדי להפיס דעתו של חבריו? ב. מדוע רב גידל לא נקט את הפסוק של התורה "ובשמו תשבע", שעוסק בשבועה לקיים המצוות, ונקט פסוק מתהילים?

לרמב"ן דרך אחרת בגמרא, המישבת קושיות אלו. גירסתו שונה במעט מגירסת הגמ' שלפנינו ולפיה מסקנת הגמ' ש"ההוא דרב גידל מ'ובו תדבק' נפקא, ו'ובשמו תשבע' למה לי, אם אינו ענין לשבועת הדיינים דנפקא ליה מ'שבועת ה' תהיה בין שניהם' תנהו ענין לשבועתא דעלמא דשריין, ואם אינו ענין לשבועת המצוות דנפקא ליה מ'ובו תדבק' תנהו ענין לשבועה דחול" עכ"ל הרמב"ן. לפי דרכו של הרמב"ן ששבועת המצוות נפקא מ'ובו תדבק' מיושבת השאלה השניה. שהרי מפסוק זה ילפינן הרבה מצוות "הדבק בחכמים ותלמידיהם", "למוד הגדה" וכו', ואלמלא הפסוק בתהילים לא הייתי יודע שגם שבועה זו על המצוות בכלל המצוה. רק מתוך שמצינו שדוד המלך ע"ה מתפאר בשבועה שנשבע לזרו עצמו בעבודת הבורא ית"ש, למדנו שאף זו ממיני הדבקות.

את הביטוי בגמ' "שבועה להפיס דעתו של חבריו אבל מילקא לקי" מסביר הרמב"ן: "כלומר שתהיה שבועת השומרים מותרת להפיס דעתו של בעל הבית, אבל ילקה על שבועת אמת כשנשבע מעצמו שבועת ביטוי", ובזה מיושבת השאלה הראשונה¹. לפי דרכנו בדעת הרמב"ם שלמד שבועת הדיינים מ'ובשמו תשבע', משמע שלמד כפירוש רבינו גרשום ולכן לא די לו בפסוק "שבועת ה' תהיה בין

¹ עיין עוד במגילת אסתר על הרמב"ם, ודבריו תמוהים שחשב סברא זו של "שבועה להפיס אבל מילקא לקי" כסברא הכרחית, וע"ע ברש"ש תמורה ג' ע"ב שאומר שאין קשר בין הגירסאות לבין פירוש הגמרא בענין הנ"ל ודלא כמגילת אסתר.

שניהם" וצריך גם "בשמו תשבע" לשבועת הדיינים, אבל לפי הרמב"ן שבועת הדיינים נלמדת מן "שבועת ה' תהיה בין שניהם".
 נמצינו למדים שחלוקים הרמב"ם והרמב"ן במקור מן התורה לשבועה לקיים את המצוות. דעת הרמב"ם שהוא מן הפסוק "בשמו תשבע" ודעת הרמב"ן שהוא מ"ובו תדבק" (ועי' לעיל במצות הדבקות בשיטת רמב"ן).
 בעיקרי הדינים של שבועת המצוות אם חייבין על הפרתה ומתי ובאיזה אופן עי' אפיקי ים סי' ל"ו שסיכם בזה את שיטות הראשונים והאחרונים ואכמ"ל.

מטעמי השבועה

א. המצוה השביעית

"כל השביעין חביבין" (ויק"ר כ"ט, י"א). חיבה יתירה שנודעת למספר שבע, מתוך המשמעות העמוקה שבו היא באה. וכשם שהשביעין חביבין אף מצות השבועה חביבה.

"שבע" ו"שבועה" שרש אחד להן ולחד אתר סליקין. "על כן קרא למקום ההוא באר **שבע** כי שם **נשבעו** שניהם" (בראשית כ"א, ל"א), ועל כן קבע הרמב"ם את מצות השבועה במקום השביעי למנין תרי"ג, כי שם שרשה (ומאירים דברי המדרש ויק"ר כ"ט, ט', "בחדש השביעי" ר' ברכיה הוה קרי ליה ירחא דשבועתא שבו נשבע הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה...").

ב. שבועה - קיום

אונקלוס מתרגם את המילה שבועה בלשון קיום. אף בלשון המשנה והגמרא מצינו שכינו שבועה בלשון קיום (עי' סנהדרין ס' ע"ב, ס"ג ע"א, ס"ג ע"ב). הנשבע מקיים ומאמת את דבריו על ידי שבועתו בשמו של השי"ת. שם שמים המוזכר על טענה של אדם, נותן לטענה זו תוקף וקיום.
 יש להבין מדוע דווקא שבועה בשמו יתברך מאמתת דברי הנשבע. ההסבר הפשוט הוא שאדם ירא בהזכירו שם שמים ולפיכך לא ישקר.
 אך דומה, כי יסוד גדול טמון במצוה זו של "בשמו תשבע", כי דווקא השבועה בשמו היא שמאמתת טענת הנשבע. כך לשון המהר"ל (נתיב האמת פ"א):

רק יש לפרש מה שחותמו אמת, כי כל הנמצאים אף על גב שכולם ברא השם יתברך באמת, מכל מקום יש בהם בחינה שהם נוטים חוץ מן האמת, **שהרי כל הנמצאים אפשרים מצד עצמם ואינם מחויבים, אבל השם יתברך מחויב המציאות**. וכבר התבאר כי ההפרש שהוא בין האמת והשקר, שהאמת הוא נמצא לגמרי והשקר אין לו מציאות כלל, כי זהו ענין השקר. ושאר הנמצאים, אף על גב שהם נמצאים, כיון שהם אפשרים מצד עצמם, ומצד עצמם אפשר שלא יהיו נמצאים, הנה אין אתם האמת הגמור. כלל הדבר: **כי השם יתברך הוא האמת הגמור שהוא מחויב המציאות בעצמו והוא**

עצם האמת ואין זולתו... והבן הדברים מאד.

וקרוב לזה הוא דברי הרמב"ם עצמו בהל' יסודי התורה פ"א הל' ג', ד' עיי"ש. יסוד מיסודות אמונתנו הוא, כי הקב"ה ברא את העולם מרצונו בלבד (ושלא כדעת הפילוסופים הקדמונים שחשבו כי העולם מחויב היה להברא, ולא בכוונה וברצון מאת האלוה, עי' כוזרי א', א'). אנו מאמינים כי רק הבורא הוא מחויב המציאות וזולתו כולם נבראו ברצונו, ולפיכך אינם מחויבי המציאות, כי אם מציאות אפשרית בלבד. קיומם, אם כן, אינו מוחלט, ואין הם אמת מוחלטת. רק הבורא יתברך שמו קיומו מוחלט וחותמו אמת. על כן הרוצה לקיים דבר מהדברים, לא יוכל לתת לו קיום גמור, כי אם בשמו יתברך. אם ישבע אדם בשמש (למשל) ויאמר כשם שהשמש אמת כך דבריו אמת, אין שבועתו שבועה שהרי השמש אינה אמת גמורה והיא רק מציאות אפשרית ולא הכרחית, ולפיכך קיומה אינו גמור. אף דברי נביאים יוארו באור יקרות: "כי נשבעתי יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב, כי לי תכרע כל ברך **תשבע** כל לשון" (ישעיה מ"ה, כ"ג); "אשר המתברך בארץ יתברך באלוהי אמן **והנשבע** בארץ ישבע באלוהי אמן כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני" (שם ס"ה, ט"ז). כשרצה הנביא לבטא את אמונת העולם בה' לעתיד לבוא, ביטא זאת בשבועה בשמו, כי השבועה בשמו מלמדת על האמונה החזקה כי הוא לבדו קיומו של עולם והכל כאין וכאפס נחשבו לו, ומבלעדי רצונו אין קיומם קיום כלל (ועי' עוד ירמיהו ד', ב', וסוף הפסוק: "**ויתברכו** בו גוים ובו **יתהללו**", יובן בהשוואה לישעיהו ס"ה, ט"ז: "**המתברך** בארץ", ולתהילים ס"ג, י"ב: "**יתהלל כל הנשבע** בו").

כוחו של דיבור

"ישראל דבריהם כשבועה"

שבועה שלא כדינה של תורה, הרי היא מן העוונות החמורים ביותר בתורה (עי' הל' שבועות פי"ב ה"ב). הקפדת התורה במצוה זו, לא ללמד על עצמה בלבד יצאה, כי אם ללמד על הכלל כולו, ללמדך כמה גדול כוחו של דיבור היוצא מפי ישראל. דבר זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים ומשולש בכתובים. כתוב בתורה: "ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכול שר צבאו אל אברהם לאמור אלוהים עמך בכל אשר אתה עושה. ועתה השבעה לי באלוהים הנה אם תשקור לי ולניני ולנכדי כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי ועם הארץ אשר גרתה בה. ויאמר אברהם אנוכי אשבע" (בראשית כ"א, כ"ב-כ"ד). ודרשו חז"ל על הפסוק: "ויאמר אברהם אנוכי אשבע" - היה לו לומר 'וישבע אברהם', אלא ללמדך שכיון שקיבל אדם על עצמו להשבע נעשה כאילו נשבע ואף על פי שלא נשבע, ומכאן שישראל דבריהם כשבועה" (מדרש הביאור מובא בתורה שלמה שם). ודיבור זה, הנחשב כשבועה, פעל גם אחר כמה דורות שנדרשו ישראל לקיים שבועתו של אברהם אבינו: "באו (דוד ויואב) ליכנס בארץ פלישתים אמרו להם: אין

אתם זרעו של אברהם? ואין אתם מקיימים מצות הברית שכרת אברהם את אבימלך? אמרו להם, הן, מקיימים אנו אבל אין אתם פלישתים והפלישתים הלכו להן" (מדרש תהילים פרק ס').

"לשמוע ה' בקול איש"

שנוי בנביאים: "אז ידבר יהושע לה' ביום תת ה' את האמורי לפני בני ישראל ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון. וידום השמש וירח עמד עד יקם גוי אויביו הלא היא כתובה על ספר הישר ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים. ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם לישראל" (יהושע י', י"ב-י"ד).

צא ולמד מה גדול כחה של שבועה. שבועה שנשבעו ישראל לגבעונים בטעות יסודה. הורתה ולידתה בשקר. על הגבעונים נאמר "ויעשו גם המה בערמה" (שם ט', ד), ועל נשיאי העדה נאמר "ויקחו האנשים מצידם ואת פי ה' לא שאלו" (שם י"ד). ורק משום הטעות "ויעש להם יהושע שלום ויכרות להם ברית לחיותם וישבעו להם נשיאי העדה" (שם ט"ו). שבועת "טעות" זו, היא שהביאה את ישראל למלחמה נגד חמשת מלכי האמורי כדי להציל מידם את הגבעונים (לחיותם).

כל משמעותה של מלחמה זו היא קיום שבועה והבטחה שנשבעו ישראל להחיות את הגבעונים, ואף ש"את פי ה' לא שאלו", שבועתם שבועה, והקב"ה עוזר להם לקיים שבועתם.

אם ישראל שומעים ב"קול" עצמם ושומרים מוצא שפתיהם, אף הקב"ה שומע בקולם וממלא רצונם.

יום זה, בו מסרו ישראל נפשם על קיום שבועתם, לא היה כמוהו "לפניו ואחריו לשמוע ה' בקול איש כי ה' נלחם לישראל".

ומשולש בכתובים: "לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם. מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב. נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה. סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו" (תהילים ל"ד, ט"ז-י"ח), ואומר "מות וחיים ביד לשון ואוהביה יאכל פריה" (משלי י"ח, כ"א).